

Otkrivenje je proročka sv. knjiga.

Dr. Žuvić Nikola.

1. — Otkr. 1, 3; 22, 7. 14. nazivlje blaženim onoga, koji sluša riječi *τῆς προφητείας ταυτῆς*. Jednako veli u pogl. 22, 7. 9. 10. 18. 19., da je ovo knjiga proročanstva. U pogl. 10, 11. čitamo *δεῖ σε πάλιν προφητεῦσαι*, to jest, proročanstvo je, što je sv. Ivan dotle napisao, ali još treba da prorokuje: sve što slijedi do konca jest daljnje prorokovanje. Otkrivenje je proročka knjiga Novog Zavjeta, i to knjiga jedina kao poput onih raznih u Starom Zavjetu. To potvrđuju i vanjski dokazi brojnih pisaca i komentatora kroz 19 stotina godina.

Mnoga nas mjesta u Otkrivenju potsjećaju na proroke. Tako mnoge vizije i simboli naliče pače i samim riječima na one iz Ezekijela, Danijela, Joela, Zaharije i dr. Ali odnosi između sv. Ivana i proroka St. Zavjeta nijesu imitacija, niti je Ivan od njih uzeo, niti tražio njihovih opisa; Otkrivenje kako nije plod fantazije, tako nije ni studija; pisano je pod Božjom inspiracijom; autor je vizije promatrao i proživio.¹ Odnos dakle između sv. Ivana i proroka St. Zavj. imade svoj uzrok u Bogu, koji ih je nadahnua kao pisce. I vizije proročke u čitavoj bibliji polaze s istog Božjeg vrela. Sv. Ivan ih je sâm realno proživio i u njima promatrao razne objekte, koje donosi kao i nauk, koji hoće da prouči. Tako su i ostali proroci opisali svoje vizije i objave, koje su imali. Vanjski opisi su slični i više puta jednaki, ali iz toga ne slijedi jednakost unutarnjeg objekta. Na koncu ću ovoga poglavlja navesti par proročkih simbola ili vizija, da zornije vidimo taj odnos.

2. — Otkrivenje je proročka knjiga i Ivan se vjernicima predstavlja sa svojim imenom kao prorok *προφήτης* 1, 1; 10, 7; 19, 10; 22, 8, 9. On je pod inspiracijom redao slike, koje je promatrao u viziji, i pisao pjesme, koje je u zanosu slušao.²

¹ Drugčije govori Calmes, koji je izjavio, da je »l'Apocalypse a été plus pensée que vue« Dictionnaire de la Bible u članku P. Frey, Apocalyptique, Supplement I, kol. 315.

² Isti se Hadorn, str. 10. pita nije li inspiracija Ivanova kao inspiracija i koncepcija svakog izvrsnog umjetničkog djela, koja se nazivlje neke vrsti vizijom. Pa atanačuje, da je djelo Ivanovo i te kako

Istiniti karakter Otkrivenja ne dokazuju samo katolici. I nekatolici ga većinom tumače kao da stoji u upravnom odnosu prema apokaliptičkoj literaturi onoga doba. Lijepo o tom govori J. K. u židovskom enciklopedijskom riječniku, koji je nedavno izišao. Kod poslanica u 2. i 3. poglavlju zauzimlje potpuno oprečno stanovište, nego li na pr. Wellhausen.³ I ako nije najispravniji u nastavku, priznaje djelu kršćansko obilježje.⁴ Već u više navrata navedeni protestant Hadorn daje također lijepo svjedočanstvo, kad jasno razlikuje literarnu formu Otkrivenju, koja se ne razlikuje od uobičajene u ono doba za eshatološka pitanja. Sadržaj je pak primljen od Boga, dok su druge apokalipse ljudsko djelo, sanjarije nazovi »proroka«, koji se nijesu usudili izdati ih pod svojim imenom.⁵

umjetnost i obara se na jalovi posao onih, koji traže vrela u našem Otkrivenju.

»Die Visionen des Joh. sind nicht erdichtet, sondern geschaut, und das Merkmal ihrer Echtheit ist die lautere Einfältigkeit und Klarheit dieses Propheten.«

³ Encyclopaedia Judaica, Leipzig 1929, II B. kol. 1136—1137: Die Sendschreiben sind wohl nichts als wirkliche Briefe gedacht: sie sind eigentlich nichts als in Epistelform gekleidete Prophetien. Dem entspricht es, da sie (to j. Apocalypse) nicht an die Gemeinden selbst, sondern an deren »Engel« gerichtet sind. Diese sieben Sendschreiben bilden in Wirklichkeit ein Ganzes: apocalyptisch umrahmte prophetische Mahnungen, die alle zusammen samt den Visionen in eine Buchrolle geschrieben und an die Gemeinden gesandt werden sollen. Es ist daher angebrachter, von einer Sendschreibenvision als von sieben Sendschreiben zu sprechen. Diese Sendschreibenvision bildet die Einleitung in die eigentliche A (vgl. I, 11. 19; 2, 7. 11.17, 26.29; 3, 5. 12.21). Dass der Verfasser die Sendschreiben bereits vorgefunden und sie der A. nur einverleibt hat, wie manche (z. B. Wellhausen) annehmen, lässt sich kaum beweisen.

⁴ Kol. 1440: In A. tritt uns ein Stück urchristlicher Weltanschauung in echten Farben entgegen. Sie bietet ein Seitenstück zur Weltanschauung des Paulus. Der Verfasser ist ein Judenchrist (nicht im Sinne des Antipaulinismus, sondern ein jüdischer Christ) und schreibt hebräisch (s. u.). Er ist aber nicht so national gesinnt wie Paulus u. scheint nicht ad die Bekehrung von ganz Israel zu glauben. Die Juden sind ihm die »Synagoge des Satans« (2, 9; 3, 8), nur ein Rest wird gerettet (7, 4 ff).

⁵ Nav. dj. str. 10: »Was die literarische Form betrifft. . . . Es war ja überhaupt die Form, in welcher zu jener Zeit diese eschatologischen Fragen und Anliegen ausgesprochen wurden. Dennoch kann sie auch in dieser damals üblichen Form wirkliche Offenbarung enthalten, und empfangen sein von Gott, während andere apokalyptische Literatur Menschenwerk ist, Erfindung von »Propheten, die ihre einige Träume erzählen«, die Gott nicht gesandt hat, und die es deshalb auch nicht wagen, ihren eigenen Namen hinzuzusetzen.«

3. — Židovska apokaliptika govori o budućem Mesiji, kojeg ona ne poznaje. Zato je sve, što auktori vele, mutno i nejasno. Apokaliptika je anonimna, a njezin je Mesija osoba, i to sad nadnaravna, sad opet nacionalna i različita.⁶

Kod Ivana je jasna i izrazita slika Mesije. Došao je na svijet, osnovao svoju Crkvu i ova Ga pozna, jer je On za nju od Židova predan, bio raspet i uskrsnuo. Isusovo uskrsnuće i uzašašće o desnu Božju je jamstvo drugog Mu dolaska (1, 4—8). I Njegovo je ovo Otkrivenje *ἀποκάλυψις Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Mjesto promatranja Otkrivenja jest kraljevstvo Kristovo; buduća sreća jest ona vječna u nebesima, gdje će Krist kraljevati bez konca Lk 1, 33.

I. Proročki elementi u otkrivenju.

Knjige proroka su najteže u sv. Pismu. Ne samo sadržaj, nego i ruho kojim je sadržaj zaodjeven, doprinosi toj poteškoći. Osjeća se ponajviše kod simbola i vizija.

a) Simboli.

Simbol je osoba, stvar ili osobno djelovanje, koje predstavlja per analogiam nevidljivu stvar. On je analogni idealni znak koji ne sličiti stvari u zbilji, nego se na predstavljenju stvar odnosi po nekoj vlastitosti. Kod proroka je konkretno simbol znak (bilo djelovanje, bilo vizija); koji ima svrhu, da najavi neki budući događaj.

Simbol kao i parabola obuhvata dva elementa: neki osjetni čin ili viđenje i nauk, koji hoće, da tim dade. Nešto sličnog imademo kod židovskih mašal (asirski mašalu, arapski matsa), ali više u značenju prispodobe, parabole.⁷ Još bolje određuju riječi 'oth, znak u opće, pa *mophet*, istaknuti znak, koji upada u oči.⁸

Prije svega je potrebno dobro razlikovati, da li je taj simbol realno simbolično vanjsko djelovanje ili samo vizija. Kod ovog određivanja ne smijemo se unapred određivati sami ni za jedno ni za drugo. Razlike su naime vrlo sitne i predispozicija će nas lako zavesti. Tako će lakovjerni u svemu vidjeti realnost,⁹ a kritički će

⁶ Isti, tamo: »Die jüdischen Apokalyptiker reden von einem zukünftigen Messias, den sie nicht kennen. Darum bleibt alles, was sie über ihn sagen, im Helldunkel der Vermutung und einer dogmatischen Theorie. Die Erwartung eines persönlichen Messias erscheint in manchen Schriften auffallend verkümmert.... Bald ist der Messias mehr ein nationaler Herrscher, bald mehr ein überirdisches, himmlisches, ewiges Wesen.«

⁷ Vidi u bilješci 97. moga članka Kritičko-egzegetski tumač Iv. 21, 25, Bogosl. Smotra 20 (1932) str. 239.

⁸ Ova dva posljednja nalazimo kod Izaije 7, 14; 8, i 20, 3.

⁹ U istinu nam je zato divna prispodoba, dok smo kao djeca slušali ili čitali razne basne, mi smo sve živo predstavljali, tako da su nam govorile i same životinje. Što je svakako znak bezazlene lakovjernosti.

duhovi dopustit u svemu samo vizije. Dakle srednji će nas put dovest do pravoga. Simbola ima mnogo u sv. Pismu, pa i u historijskim dijelovima. U opće su Semite jako skloni prikazivanju stvari, događaja i nauka na ovaj način. Što vrijedi za parabole, to isto možemo reći i za simbole, jer je simbol parabola u djelovanju, u akciji.¹⁰

Držeći se one stare poslovice »longa via per praecepta, brevis et efficax per exempla«, navest ću dva primjera, koji će stvar bolje razjasniti:

1. Saul kralj da zastraši svoje podanike i prisili ih, da ga slijede, raskomada svoje volove i pošalje komade mesa po svoj zemlji s prijetnjom, da će oni, koji ga ne budu slijedili, biti sasječeni kao oni volovi.¹¹ Ovu simboliku treba promatrati u historijskom okviru prilika pred 3.000 godina, i to kod primitivnih naroda na istoku, koji nijesu bili naučeni na spekulaciju našeg doba. Vanjska je to akcija; realističnija, da više i ne može biti. Ovo je simboličko djelovanje bez sumnje bilo učinkovitije, nego li sva nagovaranja i oduševljavanja. Jednako je tako realni simbol, kad se jedan od proroka dao raniti i povezati pred vratima Samarije.¹² U opće je teško naći primjer veće naivnosti pučke duše, nego u simboličkom djelovanju Tamare, sestre Absaloma¹³ i drugdje u sv. Pismu.

2. Prorok Agab u Cezareji uzme pojas sv. Pavla i reče: »Ovo veli Duh Sveti: Čovjek, čiji je ovo pojas, bit će ovako vezan od Židova u Jeruzalemu i predan u ruke goim.«¹⁴ Više je nego jasno, da je ovaj simbol realnost.

Ali ima i vizija kod proroka i to još u većoj mjeri. Kod ovih se simbola (vidjenja) ne možemo opredijeliti za realnost. Oni kod Ezekijela, Danijela i drugih proroka, navlastito pak kod Zaharije, svi govore više za viziju, nego li za osjetni čin. To vrijedi navlastito, ako već sam prorok naglasuje, da je vidio u snu ili da mu je Gospodin objavio itd. Na pr., što Ozej (1; 2; 3.) pripovijeda o svojim ženidbama sa griješnicama, odbija sv. Jeronim, jer bi inače to bila velika sramota,¹⁵ i ne dopušta realnost, nego samo simboličku viziju. Danijel sam govori jednostavno o vizijama. Mnogi su simboli, kakvima nam se predočuju, u zbilji nemogući, kao na pr. onaj u Dan. 7 o zvijerima, pa ležanje Ezekijela na istom boku kroz više mjeseci. Da dobro rasudimo, je li simbol realan ili vizija, mo-

¹⁰ Sv. Jeronim, In Math: »Familiare est Syris et maxime Palaestinis ad omnem sermonem suum parabolas jungere; ut quod per simplex praeceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem exempla teneatur.« — PL 26, 132.

¹¹ 1 Kraljeva 11, 5—7.

¹² 3 Kraljeva 20, 35—43.

¹³ 2 Kraljeva 13, 19.

¹⁴ Djela Apost. 21, 10, 11.

¹⁵ In Oseam — ».... quia si fiat, turpissimum est.«

ramo se obazirati na kontekst, osobito na sam uvod. Ako prorok veli, da je čuo, vidio, sanjao, bio uzet duhom itd. već bi tim riječima htio navijestiti viziju. Kad pak veli, da mu je Bog naredio, da nešto učini, i on je učinio, tada bi htio, da ga shvatimo, da govori o realnom djelovanju; a pojedini slučajevi pak ne isključuju vizije, pogotovo, kad je ono prvo neostvarivo.

Sam je prorok u viziji pasivan, prima sve izvan sebe; u realnom, osjetnom djelovanju je prorok kao i u paraboli aktivan, sam radi, sastavlja. Premda bi očekivali, da će akcijom polučiti veći uspjeh, ipak to biva više vizijom i to s razloga, što je inspiracija više izražena (i ako su i simbolička akcija i parabola jednako nadahnute). Do gornjeg razloga dolazim i s toga, što je simbolička vizija u sv. Pismu češća, da, općenitija, kojom se Bog služi, da poučava. Prorok ne sumnja, da dolazi od Boga, i utisak na duh djeluje jače, nego kad bi mu Bog zbilja djelovao na sjetila. Za mnoštvo pak, kad Bog hoće da pouči, upotrebljava realne simbole. Jeremija i Ezekijel, osobno poučeni vizijama, poučavaju narod simboličkim akcijama, dočim opisi kod Ezekijela o mrtvim kostima, velika viđenja Danijela i Zaharije su samo vizije premda su namijenjene čitavom puku. Iz toga sliedi, da nema jednog načela, koje bi služilo kao stalni kriterij, da unaprijed razlikujemo viziju od osjetnog simboličkog djelovanja. Židovi su kao i ostali Semite bili priučeni i na simboličke vizije i na simbolička osjetna djelovanja.

U Otkrivenju sv. Ivana imade mnogo simbola. Mnogi, od onih koji priznavaju inspiraciju knjige, tumače sve zaredom kao simboličke vizije. Drugi, a tih je manje, tumače mnoge kao realne akcije. Kao vizije će sve simbole lakše protumačiti oni, koji drže, da je sve *Otkrivenje jedna neprekidna vizija. Oni pak, koji smatraju, da su se vizije nastavljale uz prekide, lagano tumače neke simbole simboličkim osjetnim akcijama. U tumačenju simbola Otkrivenja upotrebljavamo postignute rezultate u proučavanju simbola kod raznih proroka, kod kojih nalazimo slične simboličke opise, kao i u Otkrivenju. I ovi će nam riješiti mnoge poteškoće. Ipak moramo jako paziti kod ovoga; jer i ako nam se čini, da je simbol jednak, ipak je nauk sv. Ivana različit, nego kod onih. Baviti se moramo sa svakim posebno i imati pred očima osobnost i povjesne prilike u kojima su pisali oni u Starom Zavjetu i prilike i osobnost našeg novozavjetnog proroka. Simboli su samo znakovi. Mala promjena znaka već mijenja njegovo značenje. U raznim alfabetima nalazimo vrlo slična slova. Na pr. u Židovskom rd, kb, sš, pa i one male razlike kuta ili oblog poteza, točka na jednom ili drugom kraju, dageš forte ili begadkefat, na oko sitne stvarce, rekao bi tko skoro niakkove, ali u zbilji imaju svoju vrlo veliku vrijednost i posebno značenje. Površna bi analogija dovela brzo i lako u zabludu. Već se sami proroci služe u razvijanju svoga nauka kako u simboličkim, tako van simboličkih govora najvećom slobodom. Polazna im je*

doduše točka sam simbol, ali se ne zadržavaju u njegovim granicama.

b) Simbolička videnja (vizije).

Visio symbolica est contemplatio symboli mentalis, seu contemplatio rei non in forma sensibili, sed in signo ex parte analogo. Descriptio vel narratio symboli saepe allegoriae similis est. Sed allegoria est narratio tropica, rei significatae plerumque exacte et undique congruens; symbolum autem tamquam signum vere existens vel visum proponitur, cuius nonnisi. aliquae notae rem significant, aliae mera ornamenta sunt. Visio autem prophetica est directa et symbolica. Directa, quae eventus in vera specie, seu imagine ad verum expressa spectat, ac sensu proprio describit vel narrat; symbolica est, quae futura in symbolo, id est in similitudine ideali atque abstracta videt ac narrat.¹⁶

Bog se prorocima objavljuje po riječima, snu ili vizijama. Riječima se objavio Mojsiji u zapaljenom grmu,¹⁷ Samuelu u šatoru kod Helija.¹⁸ Ali te riječi ne moraju uvijek biti vanjske, može biti, kako veli sv. Grgur Veliki »interna quaedam locutio«.¹⁹ U snu se Bog često objavljivao u doba patrijarha.²⁰ Da će se u snu javljati, obećao je i u doba Mojsije.²¹ Svi ovi sni nijesu istovjetni s naravnim snom, a niti s varkom sotone. Kod proroka nalazimo samo jedan san.²²

Nego kod proroka je često govor o vizijama, tako da bi skoro mogli kazati, da je to najredovitiji način objave. Vizije ove razlikujemo:

1. Vanjska vizija (visio sensitiva), u kojoj se predmet vizije dohvata sjetilima.

2. Imaginativna vizija, kad objekt vizije pod oblikom slike ili simbola djeluje na našu nutrinju, kako je na pr. Izaija vidio Boga (6, 1 sl.), Ezekijel ruku, koja je držala knjigu (2, 9 sl.) itd.

3. Intelektualna vizija, kad Bog rasvijetli svojim svijetlom razum proroka, da može vidjeti i shvatiti tajne Božje.

Tako i u Novom Zavjetu imademo sve vrsti vizija: Mudraci²³ su vidjevši zvijezdu, razumjeli, da se porodio Spasitelj, to jest uz vanjsku viziju imali su i intelektualnu. Sv

¹⁶ Szekely, Nav. dj. str. 23, bilj. 1.

¹⁷ Exod. 3, 4—22.

¹⁸ 1 Kraljeva 3, 4—14.

¹⁹ St. Thomas, Summa Theologica, 2—2, quaestio 175. articulus 1.

²⁰ Gen. 28; 31; 37.

²¹ Num. 12, 6.

²² Dan. 7.

²³ Matej 2.

Petar²⁴ gledajući plahtu, koja se spuštala s neba puna čistih i nečistih životinja, imao je imaginarnu viziju, a nauka, koju je iz nje crpio bila je intelektualna vizija. Sv. Pavao²⁵ na putu u Damask, što je vidio svijetlo, imao je vanjsku viziju, u duhu vidio Ananiju, imaginarna vizija, a to, što je upoznao volju Božju, bila je intelektualna vizija.

Da li su proroci, kad su imali vizije, bili u ekstazi, općenito je pitanje. Na nj odgovara sv. Toma Akvinski u drugom dijelu svoje Summae, gdje raspravlja o profetizmu.²⁶

»Animam in extasi esse: 1. veluti a sensibus separatam quantum nempe relationem nullam habet cum exterioribus objectis materialibus.

2. elevatam spiritu divino versus bona supernaturalia: quare eius superiores facultates (intellectus scilicet et voluntas) mirabili modo operationes suas exercent.«

Još prije toga odgovara na cijeli kompleks pitanja:²⁷ 1. »Non fit abstractio a sensibus quando menti prophetae repraesentatur aliquid per species exterius sensibiles.

2. Non est necesse, ut fiat alienatio a sensibus exterioribus per hoc quod mens prophetae illustratur intelligibili lumine aut informatur intelligibilibus speciebus; cuius ratio est quia perfectum iudicium intellectus in nobis habetur per conversionem ad sensibilia.

3. Cum vero revelatio prophetica fit secundum formas imaginarias, necesse est fieri abstractionem a sensibus externis, ne scilicet talis apparitio phantasmatum referatur ad ea quae exterius sentiuntur.«

Iz čega slijedi, prema sv. Tomi, da je prorok, kad ima imaginarnu viziju, dakle kad objekt vizije pod oblikom slike ili simbola djeluje na nutrinju, uvijek u ekstazi (odgovor sv. Tome pod 3. »necesse est fieri abstractionem a sensibus externis«. U intelektualnoj viziji može biti ekstaza, ali nije nužno (sv. Toma pod 2.) »non est necesse, ut fiat alienatio a sensibus exterioribus...« Kod vanjske vizije nema nikada ekstaze (sv. Toma pod 1.), jer objekt vizije »menti prophetae repraesentatur per species exterius sensibiles«.

Za nas je jasno, da je sv. Ivan u Otkrivenju imao imaginativne vizije. Po simbolima mu je Bog djelovao na nutrinju. Bio je u ekstazi, što izričito sam spominje *ἐγενόμην ἐν πνεύματι*... 1, 10; *ἐδόξω ἐγενόμην ἐν πνεύματι* 4, 2., a stvarima, koje opisuje, potvrđuje to na mnogo mjesta, kao na pr. u pogl. 4. opisuje, da je vidio Boga na prijestolju. Boga ne može čovjek vi-

²⁴ Djela Apost. 10, 9 sl.

²⁵ Isto 9.

²⁶ Summa Th. 2—2 quaest 173. art. 3.

²⁷ Isto, quaest. 173. art. 3.

djeti kao objekt, koji djeluje na sjetila; Bog je duh. Vidio ga imaginativno.²⁸

c) Da li je sv. Ivan razumio sadržaj

Otkrivenja?

Rekao sam, da je Otkrivenje proročka knjiga; jedina je te vrsti u Novom Zavjetu. Ivan je prorok, koji je svoje proročanstvo crpio na istom vrelu kao i drugi proroci i zaodjeo ga literarnim ruhom, rekao bih tim nužnim proročanskim elementima, kao i oni. Sv. Toma Akvinski u nastavku o profetizmu²⁹ raspravlja vrlo interesantno pitanje, kad govori o tom, da li su proroci sva i pojedina proročanstva, koja su nam ostavili u svojim spisima, potpuno razumjeli? Ili ni sami nisu svega dokučili? Pred očima nema sv. Toma Balaama i Kaifu, koji su samo zgodimice prorokovali, a da svojih proroštva nijesu bili ni svijesni, nego govori o prorocima kao Izaiji, Jeremiji, Ezekijelu, Danijelu, Ozeju, Joelu i drugima, pa slijedi naravno isto i o sv. Ivanu. Na postavljeno pitanje odgovara sv. Toma negativno, i to s dva razloga:

1. »Ex successivis illustrationibus, quas de uno eodemque objecto prophetae habuerunt, ut liquet praesertim in vaticiniis messianicis: sed etiam iis ommissis, progressiva revelatio facta. Apparet a) Samueli circa primum regem 1 Sa m. 8, 9, 22; 9, 16; 9, 17; 10, 2—7 b) eidem Samueli relate ad David 1 Sa m. 16, 1. 2. 3. 6. 7. 12.

2. a) Daniel... post visionem: »Et ego audivi et non intellexi, et dixi: Domine mi, quid erit post haec? Et ait: Vade, Daniel, quia clausi sunt signatique sermones usque ad praefinitum tempus« 12, 8. 9. Unde liquet Danieli quoque fuisse clausos nec eum illorum explicationem accepisse.

b) Zaharias narrat c. 4. se vidisse quatuor quadrigas variorum colorum atque ab angelo petiisse: »Quid sunt haec, Do-

²⁸ Hadorn str. 12: »Ein Kennzeichen solcher echter Prophetie ist von allen die Berufungsvision, wie wir sie auch in Jes. 6, 1—13; Am. 3, 8; Jer. 1, 4 ff; Ez. 2, 1 ff, vielleicht auch in Jes. 40, 1 ff vor uns haben. Während die Berufungsvisionen in den apocalyptischen Schriften fehlen, liegt eine solche Berufungsvision 1, 9 ff vor, zeitlich und örtlich genau fixiert, in Bildern und Farben anschaulich geschildert, und endlich ausdrücklich bezeugt als in Ekstase geschaut 1, 9, so dass sie unmöglich als eine bloss literarische Form angesehen werden kann. Es ist zwar für uns abendländische nüchtern empfindenden Theologen, die wir nie Visionen gehabt haben, ausserordentlich schwer, einen solchen Bericht ganz gerecht zu werden.... die Schilderung des visionären Schauens in der Ofbg des Joh. tatsächlich den echten Visionen entspricht.«

²⁹ Summa Th. 2—2, quaest. 173. art. 4.

mine mi?» atque ab eo audisse: »Isti sunt quatuor venti.« porro qui et quales sint hi venti, an reales an metaphoricī non audivit.

c) Sv. Petra navodi i mjesto iz njegove prve poslanice *Και ἐξησέθησαν προφήται οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες, ἐρευνῶντες εἰς τίνα ἢ ποῖον καιρὸν...* 1. Petr. 1, 10 sl. i veli, da proroci nijesu razumjeli, što su proricali... »eosque optasse tempus illud distinctius scrutari, sed nonnisi aenigmaticē et confuse cognovisse, maximoque fragrasse desiderio ut peristroma illud auferretur ut distinctius viderent«.

Ovo potvrđuju i sv. Oci.

1. Sv. Jeronim govori o tom opširnije u svom pismu papi sv. Damasu: »Paulus ex parte cognoscit, et ex parte prophetat 1 Cor. 13, 9, et nunc per speculum videt in aenigmate, et secundum quod oportet orare, nescire nos dicit Rom 8, 26: Quia cum venerit quod perfectum est, tunc quod ex parte est destruetur 1 Cor. 13, 10. Samuel... quia non quomodo videt Deus, videt homo. Homo videt in facie, Deus autem inspicit cor 1 Reg. 16, 6 sl.«³⁰ Još jasnije govori na drugom mjestu isti sv. Jeronim: »Non tamen prophetae de Messia vaticinantes omnia tam distincte cognoscebant quam nos nunc post impletionem christianam. Unde quod Paulus dicit Eph. 3, 5 aliis generationibus hoc mysterium non fuisse notum, hoc ita intelligendum est, quomodo nunc revelatum est sanctis eius et apostolis, nescisse patriarchas et prophetas«. Aliud est enim in spiritu ventura cognoscere, aliud ea cernere opere completa.«³¹

Teodoret, kad tumači knjiže Kraljeva došavši na mjesto pomazanja Davida kraljem, donosi razlog, zašto Samuel nije znao odmah, da je Bog izabrao najmlađeg Jesejeva sina: *οὐ οὐ θεὸς ἦν, ἀλλ' ἄνθρωπος· Θεοῦ γὰρ τὸ πάντα εἰδέναι, προφήτου δὲ τὸ ἀπαρὰ τοῦ Θεοῦ δεκνυμένα*³²

Sv. Augustin o sv. Ivanu, a misli isto i o svim drugim hagiografima (i prorocima), kad veli: »Forsitan nec ipse Joannes (de Verbo) dixit, ut est, sed et ipse, ut potuit: quia de Deo homo dixit, et quidem inspiratus a Deo, sed tamen homo. Quia inspiratus, dixit aliquid; si non inspiratus esset, dixisset nihil. Quia vero homo inspiratus, non totum, quod est, dixit, sed quod potuit homo dixit.«³³

2. Simboli kod proroka i u otkrivenju.

Kao sva apokaliptička literatura tako je i Otkrivenje sv. Ivana većim dijelom opisano simbolima, I ovi baš prave najveće poteškoće u razumijevanju sadržaja. Kritičari, pa i mnogi drugi, koji inače priznaju Otkrivenju svrhunavni karakter, kao svoj minimum za-

³⁰ Epistola 36 (125), 15 — PL 22, 459.

³¹ In epist. ad Ephesios — PL 26, 479.

³² Quaest. in 1. Reg. u. 37 — PG 80, 564.

³³ Tract. in Joannem 1, 1 — PL 35, 1379 sl.

htjevaju i tvrde, da je Ivan sabrao proročke simbole i da o njima ovisi sadržajem i literarno. Što se tiče sadržaja, a to je glavno, mi katolici smo na čistu, da je Bog isto vrelo nauka i prorocima i sv. Ivanu. Jer se simboli, kakve čitamo u Otkrivenju, susreću po većini kod proroka Starog Zavjeta, sv. je Ivan kao sekundarni auktor pokazao veliku genijalnost, kad je za svoj nauk odabirao slike i simbole. Da on i ovisi literarno od proroka, pa da smo i dublje prodrli u njihovo značenje, još ne znači, da smo otkrili i značenje u Otkrivenju. Simboli su vanjsko ruho, koje pokriva sad jednaku i sličnu, sad različitu ideju kod proroka i sv. Ivana. U narednom ću poglavlju donijeti, u svrhu da se to osvijetli, par zajedničkih simbola, koje čitamo kod proroka i u Otkrivenju.

a) Sin čovječji.

U Otkr. 1, 7, čitamo *ἰδοὺ ἔρχεται μετὰ (ὁ ἐπὶ) τῶν νεφελῶν* kao i kod Mat. 24, 30; 26, 64. i na paralelnim mjestima. Govor je o Kristu, koji će doći kao sudac. To je za sebe protumačio Isus pred Kaifom. I u Otkr. 1, 5 sl. govori sv. Ivan također za Krista.

Danijel 7, 13, je u noćnoj viziji vidio *chebar 'enaš*, *quasi filium hominis*, *similem filio hominis* (Otkr. 1, 13; 14, 14), biće slično čovjeku. Ovaj je od starca, koji sjedi na prijestolju *atik jomajja* primio svu vlast. Izraz je na prvi pogled nerazumljiv: »quasi« — *ch-*, dakle ne pravi »filius hominis«. U kontekstu je ovaj »filius hominis« uzet uz četiri simboličke životinje, koje su pred tim opisane 7, 1—8. Sve su opisane *quasi leaena*, *quasi pardus*, *similis urso*. Nijesu dakle *leaena*, *pardus*, *ursus*. Način je izražavanja u židovskom jeziku. Nije ovo zbilja, vizija je, san, noćno viđenje, imaginacija. U tom je stanju vidio Danijel lavicu, medvjeda, parda, četvrtu strašnu životinju i čovjeka (židovski pjesnički rečeno: *sina čovječjeg*). O značenju ovog *filius hominis* kod Danijela nijesu složni egzegete. Ne-katolici kritičari ga uzimaju različito, tako, da »sin čovječji« dolazi na pr. u značenju kraljevstva Božjeg. »Kad protumačimo 7, 18, 22, 27, nemoguće je,« veli Marti. »da protumačimo izraz »kao sin čovječji« drugčije, nego za narod Višnjega, to jest vjerne Židove.«³⁴ Tvrdi dalje, da u LXX i Teodocijonovu grčkom prijevodu čitamo 7, 17. četiri kraljevstva, u čemu ih slijedi i Vulgata; a u samom masoretskom tekstu stoji četiri kralja *'arbak malchim*. U 9, 18, će sveti Višnjega, *sancti Dei altissimi*, *kadiše 'eljonin* primiti kraljevstvo. U 9, 27, je kraljevstvo i vlast dana narodu svetaca Božjih, *populo sanctorum Altissimi*, *le'am kadiše 'eljonin*. Kao logičan zaključak podvlači isti Marti: prema načelima egzegeze simbola, jer Danijel u svojoj aplikaciji uzima samo kolektivno »sveti kraljevstva Višnjega«, ne možemo

³⁴ Das Buch Daniel, 1901, str. 52.

onaj »filius hominis« uzeti individualno; značenje je kolektivno. Dakle: narod židovski.

Katolici prema tradiciji, pa i onoj židovskoj tumače ovo mjesto drugčije. I s pravom. Danijel je u simbolima dosljedan. U pogl. 2. tumači Nabukodonozoru san. 2, 38; identificira kaldejsko kraljevstvo s Nabukodonozorom: »Zlatna glava si ti« 2, 39. I poslije tebe će ustati drugo..., treće..., 2, 40 i četvrto kraljevstvo...« Ova je identifikacija jasna. Ako ova kraljevstva imaju po jednog kralja na čelu i ako se poistovjetuju s kraljem, prvo prema riječima samog Danijela, zašto ne bi dopustili, da i kraljevstva »svetaca Višnjega«, ujedno zvano i kraljevstvo Božje, ne biva predstavljeno, pače i identificirano u jednoj ličnosti, konkretno sa »filius hominis« — *ὁμοίος υἱὸς ἀνθρώπου*. Ovaj kralj, Mesija, bolje i potpunije odgovara svom kraljevstvu, nego li Nabukodonozor svojemu 2, 38. Već literarno značenje »filius hominis« u svoj tradiciji znači Mesiju, kao što i simboličko »kraljevstvo svetih« znači kraljevstvo Mesijino. Kraljevstvo ima svoju krunu na glavi svojega kralja, koji u ime cijelog kraljevstva prima »potestatam, honorem et regnum« 7, 14.

Sam je Spasitelj aplicirao na sebe ovaj simbol kao i titul nazivajući se »filius hominis« Mat. 26, 64.³⁵ Isto se tako nazivlje u razgovoru s Nikodemom, koji kao magister u Izraelu pozna značenje naziva.³⁶ Sv. Stjepan Prvomučnik u svom apologetskom govoru pred zborom starijšina i pismoznanaca svjedoči za Krista i označuje ga tim naslovom, kad je bio pun Duha Svetoga, pogledao na nebu, vidio je slavu Božju i *Ἰησοῦν ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ* i reče: Gle vidim otvorena nebesa *καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τοῦ Θεοῦ*.³⁷ Dakle vidi Isusa r. 55., kojeg r. 56. naziva Mesijom, njima poznatim sinom čovječjim.³⁸ Rabi Aqiba, savremenik lažnog Mesije Bar-Koheba, tumačio je ovo mjesto, da je to prijestolje pripravljeno za Mesiju. Tako i drugi židovski egzegete.³⁹

Identičan je ovaj Danijelov simbol i u Otkrivenju sv. Ivana. Filius hominis je Krist Gospodin. Posebno označen kao suveren kraljevstva, koje je u trajnoj borbi za svoj opstanak, ali Filius hominis rukovodi u trpljenju i uspjehu i kraljevstvo svetaca, koje *ἐποίησας αὐτοὺς τῷ Θεῷ ἡμῶν βασιλείαν καὶ ἰε εἷς, καὶ βασιλεύσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς*, Otkr. 5, 10, i sveci će Božji klicati: *ἐγένετο ἡ βασιλεία τοῦ κόσμου τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*, 11, 15.

³⁵ Dreckmann u Verbum Domini 8 (1928), 295—301.

³⁶ Ivan, 3, 13. 14.

³⁷ Djela Apost. 7, 55. 56.

³⁸ Sv. Justin, Apologia 1, 51 (Dial c. Tryphonem) — PG 6, 404. 540.

³⁹ Lagrange, Le Messianisme chez le Juifs, Paris 1909, str. 89. i 225.

b) Svećenik i dvije masline.

Otkr. 4, 5. govori o *ἐπτά λαμπάδες*, a 11, 4. *αἱ δύο ἑλαῖα καὶ αἱ δύο λυγρῖται αἱ ἐνώπιον τοῦ κυρίου τῆς γῆς ἑστῶτες*. Oba se ova simbola nalaze u knjizi Zaharije proroka u pogl. 4. Andeo, koji je govorio po proroku, tumačio mu je samo značenje videnja.⁴⁰

Bit simbola sačinjava bez sumnje svijećnjak sa sedam svijetiljaka, za koje veli andeo, da su oči Božje 4, 10. i dvije masline su dva pomazanika Božja *'ileh šene hajjichar hašomedim al-'adon kol hašarec* 4, 14. Sve se ostalo odnosi na pjesnički stil proroka i opis simbola.

O značenju Zaharijina simbola navode tumači mnoga i različita mišljenja. Već su židovski Rabini govorili, da je sedam svijetiljaka: sedam darova Duha Svetoga (Božjeg), a dvije masline: zakon i proroci. Sv. Jeronim veli, da je svijećnjak sv. Crkva, sedam svijetiljaka da je Krist sa sedam darova Duha Svetog⁴¹ veliko brdo 4, 7. da je Antikrist; dvije masline: Mojsija i Ilija ili zakon i evanđelje. Razni egzegeti razno.⁴² Marti tumači, kako je svijećnjak sa sedam žižaka dobra slika Božjeg sveznanja, koje je združeno sa svemogućnošću.⁴³ Knabenbauer doslovce veli: »duplex potestas, spiritualis et temporalis, praefiguratur, per duas olivas«.⁴⁴

Iza povratka iz Babilonije sinovi *golah* grade hram pod vodstvom kneza Zorobabela i velikog svećenika Ješua. Zaharija i prorok Agej ih pomažu u tom poslu potičući narod u ime Božje.⁴⁵ I godine šeste vladanja Darijeva bi dogotovljen hram.⁴⁶

U ovo doba pada prorokovanje Zaharijino. Prvi put je nastupio dva mjeseca iza proroka Ageja, s kojim se mnogo trudio, da što prije Židovi podignu hram u Jeruzalemu. Njegovo je proročanstvo niz simboličkih vizija. Iza uvoda prorokuje o Mesijinom kraljevstvu. U pogl. 3. govori o velikom svećeniku Ješuu; u pogl. 4. najprije o zlatnom svijećnjaku, zatim o Zorobabelu, čije djelovanje, kao kneza oko podignuća hrama, rukovodi Božja Providnost: *Septem isti oculi sunt qui discurant terram* 4, 10. Dvije masline opet

⁴⁰ O ovom poglavlju Zaharije donose komentatori sve moguće ispravke. Teška su pitanja tekstualne kritike. Marti u svom djelu o malim prorocima na str. 412 sl. transponira čitave retke ovog poglavlja. Ali u svojoj radnji prelazim preko toga i slijedim masoretski tekst, koji nam daju i drugi prijevodi.

⁴¹ Prema Izaiji II, 2.

⁴² Nowack i Mitchell tumače ovo mjesto kao izrazitim primjerom upliva babilonske astronomije. Sedam se svijetiljaka odnosi na sedam planeta.

⁴³ Nav. dj. str. 430 sl.

⁴⁴ *Commentarium in Prophetas minores*, II. str. 264.

⁴⁵ 1 Ezdra 5, 1. 2.

⁴⁶ 1 Ezdra 6, 14. 15.

simboliziraju duhovno nastojanje velikog svećenika oko časti Božje i materijalno djelovanje kneza oko samog podignuća hrama. »Duo filii olei« *ſene bene hazeitim* (14) su dva pomazanika — *χριστοί* — Božji. Zaharija, sin Barahijin, sam je svećenik, pomazani prorok, združuje uvijek pretstavnike duhovne i svjetovne vlasti.

U Otkrivenju 11. imademo također sliku hrama, dva proroka, dvije masline i dva svijećnjaka pred Gospodinom. Kažu, da je sv. Ivan sliku posudio od Zaharije. Slika bi materijalno mogla biti Zaharijina, kod kojeg nema dvaju proroka, nego dva konkretna individua; niti su dva svijećnjaka kod Zaharije, a niti u sv. šatoru.⁴⁷ gdje je samo jedan. U obadva opisa ima sličnosti, ali i velikih razlika osobito u daljnjem razvijanju simbola. Egzegete uzimaju dva proroka Otkrivenja za razne preteče drugog dolaska Spasiteljeva kao na pr. Iliju, Henoha ili Iliju i Mojsija kao na Taboru i dr.⁴⁸ Simbol Otkr. u glavnom odgovara onom Zaharije, premda je nauk drugačiji, širi i općenitiji. Medutim držim, da smo ipak stalniji u tumačenju, kad se držimo teksta Otkr. i njegova tipa kod Zaharije. Ivan ne konkretizira pojedinosti kao Zaharija, nego svoje proročanstvo daje svekolikoj Crkvi. Hram Zaharijev je tip sv. Crkve, Zorobabel i Jošue, one dvije grane maslinove, pomazanici, tipovi Pomazanika *κατ' ἔξωθεν*, Krista — Isusa. U svom simbolu ih Zaharija uzima kao jedine prave prtestavnike civilne i duhovne (teokratske) vlasti. Svaka je vlast od Boga. Mesija je ne samo veliki svećenik, nego i kralj, komu je dana sva vlast na nebu i na zemlji.⁴⁹ Po meni kraljevi vladaju i kroje pravdu.⁵⁰ U njemu ima početak svaka vlast. Zato sv. Ivan pod dva proroka naviješta blagu vijest za čast Boga i dobro čovječanstva »O quam beati pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bonam.«⁵¹ Bore se ta dva proroka protiv zvijeri, koja ruši ovo dvostruko dobro: časti Božje i prava čovječanstva. Ne pozna Boga — agnosticizam, ne pozna civilne vlasti — anarhizam. Proroci su ubijani, jer vlada duh protiv Boga, a čovječanstvo često krvari u revolucijama.

c) Knjiga iz ruke Božje.

U Otkr. 5, 1 je sv. Ivan vidio Onoga, koji sjedi na prijestolju i u desnoj Mu ruci *βιβλίον γεγραμμένον ἑσωθεν καὶ ὀρθοθεν* (KP *m og ἑσωθεν*); u pogl. 10, 8. drugu knjigu *τὸ ἀνεφωγμένον* u ruci anđela, koji mu daje knjigu s naredbom, da je pojede *κατάφαγε* iza čega su mu postala usta slatka kao med, a trbuh se ispunio gorčinom.

⁴⁷ Exod. 25. 31.

⁴⁸ Vidi Hadorn, Zahn, Allo, Drach i dr. na ovom mjestu. Laktancije, De morte persecutorum 19.

⁴⁹ Mat. 28, 18.

⁵⁰ Prov. 8, 15.

⁵¹ Rimlj. 10, 15.

Ezekijela šalje Bog, da prorokuje odmetničkom narodu i sokoli ga, da bude jak 2, 3—8. U viziji mu daje Bog pojesti svezak, koji je ispisan iznutra i izvana s proroštvima punim prijetnja i žalosti. I kad je svezak prorok izjeo, u ustima je osjetio slatkoću meda.

Suvišno je i isticati, da Ezekijel nije u istinu izjeo kožnate ili pergamentne *moghilat*. Događaj se zbio samo u viziji. U unutrašnjoj je pak vezi s nastupnom vizijom, gdje Ezekijel opisuje svoj proročki poziv. Sve opisano u pogl. 1. vidio je prorok u duhu; jednako u nastavku. »Nemo materialiter sumit hanc gustationem et nutritionem«, veli Teodoret. »Quo enim modo in spiritu contemplaverat hanc visionem, eodem in spiritu gustavit hunc cibum.«⁵²

Značenje ove simboličke vizije je protumačeno u pogl. 2, 10, 11, iz čega slijedi, da je Bog samo htio pokazati proroku, kojega šalje k Izraelcima u sužanjstvu, da će on preko proroka govoriti; riječi, koje će prorok izgovarati su Božje, jer mu ih je on dao.⁵³ Izgleda, da je moghilat ispisan iznutra i izvana Božjim riječima »Quam dulcia faucibus meis eloquia tua« Ps. 118, 103. kao što je i sladak Gospodin Ps. 24, 8.⁵⁴

Na prvi bi pogled rekli da sv. Ivan je simbol Ezek. 2, 8—3, 11. uzeo u dva navrata i to 5, 1 i 10, 11. Toliko nas potsjeća čitanje Otkrivenja na proroka u Babilonu! Ali ima mnogo razlika. U Otkrivenju su ovi simboli knjiga razvijeniji i učinak im je mnogo više istaknut. Otkr. 5, 1 ne može knjigu nitko otvoriti⁵⁵ osim Jagnjeta, koji je prima iz ruke Onog, što sjedi na prijestolju 5, 7; otvara je 5, 8. lomeći pečate, 6, 1—8, 1., kojih kod Ezekijela u opće nema. — U Otkr. 10, 11. iza kako je sv. Ivan pojeo knjigu, osjeti u ustima slatkoću kao med, jednako kao što i Ezekijel; ali kad je progutao, osjeti gorčinu u trbuhu, koje nije imao Ezekijel. Slatkoća, koju su u simboličkoj viziji osjetila ova dva proroka, kad su pojeli knjigu, jest harizmatički dar i ujedno tipično veselje za sve, kojima se daje sam Bog u naravi, sakramentu ili u mističkoj uniji. Gorčina u trbuhu sv. Ivana jesu predviđene kušnje i zla,⁵⁶ koja mora kao prorok pisati i navješćati mnogim ljudima, jezicima i narodima.

⁵² In Ezechielem comm. — PG 81, 884.

⁵³ Mnogi bogoslovi upotrebljavaju ovo mjesto, kad govore de subjecto i de natura inspirationis. V. Chr. Pesch, de inspiratione sacrae Scripturae, Freiburg 1925.

⁵⁴ Kad veli Jeremija 15, 26., da je izjeo riječi, koje mu je povjerio Bog, upotrebljava metaforu.

⁵⁵ Zahn, Einleitung, II, str. 597. zove knjigu Otkr. 5, 1. »Božjim testamentom«; zatvorena je, ne za to, što nitko nezna sadržaja, nego zato, što se sadržaj nije ispunio.

⁵⁶ Jednako kao Jeremija, 4, 19.

d) Sveta šutnja.

Kad je Janje otvorilo sedmi, zadnji pečat *ἐγένετο σιγή ἐν τῷ ὄρατι* Otkr. 8, 1, Sofonija 1, 7. i Zaharija 2, 13 vele, da se mora šutjeti pred licem Gospodnjim. Ali još prije navedenih proroka čitamo kod Habakuka 2, 20: »I Gospodin u sv. hramu svome, *has* (= to jest tiho), nek šuti pred Njim sva zemlja.« Već Sofonija tvrdi, da kod Boga nema opravdanja, niti se mijenjaju njegove osude. Zato da se ne reče ni riječi, neka šute svi. Još jače to iznaša Habakuk. (Njegov *has* bi mi izrazili tako da postavimo kazalac na usnice i izgovorimo: pssst.)

Zloću naroda židovskog kaznit će Bog, da će poslati Kaldejce, kao osvetnike svoje pravde na Judeju i na Jeruzalem. Ali ovi će se uzobjestiti i još dublje zapasti u opačine i idolopoklonstvo. Proroštvo Habakuka je prikazano u dijalogu između Boga i proroka. Prorok se tuži, što je zavladała nepravda i pita, kako se to slaže s Božjom Providnošću. 1, 5 sl. odgovara mu Bog da će poslati Kaldejce, da kazni ovu nepravdu, a u 1, 12—17 govori prorok, da je pogreška ova gora od prve, jer su zavladała još veća zla; moli Boga, da to prestane i opisuje prignjetavanje Izraela sa strane Kaldejaca. 2, 1—4 odgovara Bog Ist'će generalno načelo pouzdanja u pravdu Božju, a bezbožnike da će već kazniti. 2, 5—19. naviješta se propast, kao kazna Kaldejcima, po pet puta govori im »jao« hoj 2, 6. 9. 12. 15. 19. I u 2, 20 je zaključak svega, što je prorok dosad rekao i zabilježio po naredbi Božjoj 2, 2.⁵⁷ Židovi su kažnjeni radi svojih grijeha i nezahvalnosti prema Bogu; Babilonci radi zlopobara misije, koju su primili od Boga i što su zahvaljivali idolima mjesto Bogu svoje uspjehe. Jedni i drugi nijesu dali Bogu dužne hvale. Zato ih Bog kazni. 2, 20 je trijumf Božje pravde, kojoj se mora udovoljiti. Gospodin će se slaviti u svom svetom hramu u Jeruzalemu, koji će biti sagrađen. Mišljenje o jeruzalemskom hramu stoji u idejnom paralelizmu s materijalnim nijemim idolima Kaldejaca 2, 19. Ali još bolje u značenju hekal — nebo, slava Božja. Što potvrđuje i sinonimi paralelizam Ps. 2, 4, navlastito 11, 4 (židovski):

Jehova behekal kad'šo
Jehova bašamajim kis'o,

gdje hram Božji su nebesa, slava Božja. Bog svojom svemogućnošću ponizi i natjera u šutnju sav svijet *has* — pssst, tiho — *ἤλθεν ἡ ἡμέρα ἡ μεγάλη τῆς ὀργῆς καὶ τίς δύναται σιωπῆσαι* Otkr. 6, 17.

Veliko mnoštvo proslavljenih vidi duhom uzneseni na nebo Apostol 7, 4 sl. 9. *ὅτι ἀριθμοῦσαι αὐτὸν οὐδεὶς δύναται*, trijumf onih, *οἱ ἐρχόμενοι ἐκ τῆς θλίψεως τῆς μεγάλης* 7, 14, osvećenu krv sve-

⁵⁷ Pesch br. 576 sl.

taca, ubijenih poradi riječi Božje 6, 9, 10., jer se ispunilo ono malo vremena i pridružena su im sva braća 6, 11. Janje je otvorilo zadnji pečat, dokaz svemogućnosti i sve nebo pade na koljena pred Bogom daje mu hvalu *ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἰσχὺς τῷ θεῷ ἡμῶν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. ἀμήν.* 7, 12 — navijeke. Šutnja strahopočitanja!

Simbol Otkrivenja odgovara onom Habakuka i drugih proroka.

e) Skakavci.

U pogl. 9. Otkrivenja govori prorok o skakavcima. To je jedan od najoriginalnijih simbola i napunja grozom već kod samog čitanja.

Prorok Joel govori također o skakavcima u drugom poglavlju. Zapravo je sva njegova knjiga jedan simbol, o čijem se značenju ne slažu egzegete još ni danas. Ne ću ovim ulaziti u specijalna pitanja proroka Joela, ali radi naše stvari dotaknut ću se ovoga simbola i njegovog značenja.

1. Sv. Jeronim tumači alegorijski: »sub metaphora locustarum, hostium describitur adventus«. Nepravda i bezboštvo tih neprijatelja »narratur impietas hostium sub figura locustarum«. ⁵⁸ Drugi egzegete iza sv. Jeronima razlikuju po vrsti skakavaca razne neprijatelje naroda Božjeg: Asirce, Babilonce, Perzijance, Grke, Rimljane i druge. Ali veli Calmet: »Tout cela est arbitraire«. ⁵⁹ Knabenbauer, Crampon i drugi uzimaju pogl. 1. literarno, a 2. alegorijski.

2. Drugi uzimaju sve u literarnom značenju riječi. Naime prorok opisuje dolazak i faktično uništenje svega, što skakavci dostignu. Ni danas u tom pogledu nema na istoku promjene. Unište sva polja i treba čekati niz godina, da se oporavi priroda iza njihova pohoda. Svakamo prodiru: kuće nijesu nikada pred njima dovoljno zatvorene. U njihovom je instinktu, da su poredane kao vojničke čete, osobito kad navaljuju. Sv. Jeronim, koji je sve to vidio više puta, piše: »... ut instar tesserularum quae in pavimento artificis manu, suum locum teneant, ut ne puncto quidem, et, ut ita dicam, unque transversae declinent ad alteram«. ⁶⁰ Semite su pohod ovih skakavaca smatrali kaznom Božjom, zato Joel nagovara sunarodnjake svoje i svećenike, da mole, plaču, čine pokoru, jer će sve uništiti, tako da će prestati i žrtve u hramu Gospodnjem 1, 13 sl. 2, 15 sl., jer će, ponestati plodova zemaljskih, koji se žrtvuju, pa i same paše životinjama! Obećaje Božju pomoć i buduću plodnost zemlje 2, 18 sl. ⁶¹

3. Treći pak tumače Joela eshatološki. Od ovih se neki pozivaju kao na auktoritet, da potkrijepe svoje mišljenje, na Teodoretu. Po njegovim bi vlastitim riječima Teodoret davao tim ska-

⁵⁸ In Joelem, na ovom mjestu.

⁵⁹ Commentaire littéral sur les douze petits Prophètes, str. 135.

⁶⁰ Nav. mj.

⁶¹ Calmet, nav. dj. str. 134.

kavcima Joela najmanje apokaliptičko značenje. Radije je za prva dva, kad veli, da odgovaraju pravim skakavcima i Asircima, Babiloncima i drugim narodima *ἀμφοτέρα γὰρ αἰνίσσεται*.⁶² Van Hoonacher veli: »Les sautoirelles des chapitres I—II seraient à considérer, non comme une calamité actuelle, mais comme un élément ou une représentation typique des catastrophes futures qui annonceront la venue du jour de Jahvé«. Isti van Hoonacher nastavlja, da Joel ne bi opisivao pojedinosti, kad bi pred sobom imao prave skakavce, jer ih pozna i narod. Niti bi u tom slučaju bila onakva molitva 2, 16 sl. i još manje Božji odgovor 2, 26. 27., da se narod ne će smesti, jer je Bog u njegovoj sredini. Dies Domini magnus et terribilis 2, 31 — Jom Jehova hagadol vehaggora' (3, 4 masoretski) je stalno eshatološki.⁶³ K ovom istom mjestu veli Nowack: »U skakavcima vidi prorok preteče Božjeg dana, i s tog stanovišta opisuje novu invaziju skakavaca, koja, bez dvojbe, ne odgovara zbilji. Ali proroka vodi imaginacija pod uplivom eshatološkog poimanja skakavaca kao preteče dneva Gospodnjeg. Ništa čudno, da vidi prorok one stvari, koje su sakrivene naravnim očima.«⁶⁴ Marti veli, da prorok daje potpuno eshatološki kolorit, kad govori o dolasku skakavaca sa zapadne strane, okrenutim smjerom, a ne kako obično skakavci navaljuju na Palestinu s koprene, istočne strane. Eshatološki neprijatelji kod Jeremije 1, 14. i kod Ezekije 36, 6. 15; 39, 2 dolaze sa sjevera; sjever kod proroka je eshatološki pojam.⁶⁵ Dakle pustoš i uništenje, što ga prouzroče skakavci, su znakovi pustoša i užasa, koji će prethoditi dan Gospodnji.

U Otkriv. 9. govori sv. Ivan o skakavcima, koji će izaći iz dima. Imat će svu vlast, samo da škode ljudima, ali da ih ne ubijaju, nego samo da ih muče. Skakavci i njihov opis je sličan kao kod Joela 2, 4 sl. Razlikuju se u pojedinostima i u efektu. Ne može se međutim zanijekati neka literarna sličnost, pa i jednakost (ne dakako u pojedinostima). Da li i literarna ovisnost? Sv. Ivan upotrebljava u opisu i mnoge riječi, koje čitamo i kod Joela. Osobno sam uvjeren, da se bez razumjevanja Joela ne može razumjeti niti literarnog značenja pogl. 9. Otkrivenja, a drugih značenja još manje. Za sv. je Ivana konačno isključeno literarno značenje: *ὡς — kao konji... kao zlatne krune... kao ženske kose* itd., jer Ivan ne opisuje naravne skakavce, nego kakve je promatrao u viziji. Različito im značenje daju egzegete. Jedni su uzimali za azijske narode, koji provaljuju; drugi za heretike, Arija, Nestorija, Focija, Lutera i dr.; treći za sotonine ortake. Bilo što mu drago, naš prorok pod skakavcima predočuje sredstvo u rukama Božjim, kojim, će biti kažnjeni *οἱ ἄνθρωποι οὗκ ἔχουσιν τὴν σφραγίδα τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῶν μετώπων* 9, 4.

⁶² PG 81, 1637.

⁶³ Les douze petits Prophètes, Paris 1908, str. 143 sl.

⁶⁴ Die kleinen Propheten, 1897, str. 93.

⁶⁵ Dodekapropheten, 1903, 2. dio.